

МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ В КРИМСЬКІЙ АРСР В 1920 – 1930-х роках

В статті розкриваються методологічні принципи дослідження історії освіти в Криму у міжвоєнну добу. Здійснено аналіз джерельної бази теми.

Ключові слова: освіта, методика, історія, методологія, Крим.

На сучасному етапі творення незалежної, правової, демократичної держави та інтеграції України до загальноєвропейського товариства дедалі більшої гостроти набуває проблема державної та освітньої етнополітики. Створення прогресивної системи освіти, яка б відповідала вимогам часу, є актуальним завданням української держави. На сьогодні існує потреба у такій системі освіти, яка б функціонувала б на принципах демократизму, гуманізму, загального широкого доступу до освіти для всіх громадян з урахуванням національних особливостей всіх етносів, які проживають в Україні.

Допомогти в реформуванні системи освіти може осмислення історичного досвіду, аналіз становлення і розвитку етнічної освіти. Звернення до досвіду розвитку національної школи в 1920 – 1930-х роках, практики вирішення проблем міжнаціональних відносин надзвичайно актуальне, оскільки глибокий науковий аналіз минулого, його негативних рис і позитивних досягнень потрібен для здійснення виваженої державної етнополітики. Розуміння теорії та історії освіти з урахуванням національної специфіки, історичного досвіду, традицій етнопедagogіки допоможе уникнути помилок у здійсненні освітянських перетворень і побудові національних відносин в Україні.

Актуальність дослідження зазначеної теми обумовлена також тим, що у вітчизняній історіографії не було окремої праці присвяченої вивченню історії освіти в Криму у міжвоєнну добу¹.

Для вивчення історії освіти Кримської АРСР 1920 – 1930-х років потрібен сучасний історичний інструментарій. Теоретико-методологічну основу дослідження розвитку освіти становлять принципи об'єктивності, історизму, гуманізму і світоглядного плюралізму, що у сукупності дозволяють з достатньою повнотою розкрити як загальні, так і специфічні риси історії освіти і культури Криму в 1920 – 1930-ті роки.

Об'єктивність є синонімом науковості, вона передбачає правдивий і безсторонній аналіз усього різноманіття фактів, що стосуються досліджуваного явища.

Принцип історизму, вимагає розглядати всі явища і події минулого в русі, на основі закономірних причинно-наслідкових зв'язків – від їх виникнення через усі періоди росту і розвитку до їх зникнення.

Принцип гуманізму дає можливість пояснити й оцінити історичні події за допомогою високих моральних критеріїв. Він стверджує пріоритет загальнолюдських цінностей над усіма класовими, партійними, клановими, груповими та іншими інтересами. Тому, вивчаючи драматичні зміни в житті кримських вчителів і учнів 20 – 30-х років ХХ століття, не можливо байдуже пройти повз оціночні судження і характеристики. Живі люди, їхні страждання, надії й ілюзії, а не мертві партійно-бюрократичні структури, повинні стояти в центрі уваги дослідників.

При дослідженні історії освіти використовуються і загальнонаукові, а також соціально-історичні методи пізнання. Зокрема, методи: індукції і дедукції, аналізу і синтезу. Причому індукція, як і аналіз, застосовуються переважно на етапі емпіричного пізнання, а дедукція і синтез – у підсумковому теоретичному узагальненні, при написанні висновків.

Як основний метод реконструкції історії освіти Криму 1920 – 1930-х років можливо застосувати метод емпіричного аналізу і порівняння конкретних фактів, узятих з значної кількості

різноманітних джерел, документальних і статистичних. Значні результати дає також порівняльно-історичний метод, або метод аналогій, суть якого полягає в пошуках схожості або розбіжності між двома подіями (явищами, процесами) і пояснення цього. Причому, щоб це порівняння було не випадковим, а науково обґрунтованим, потрібно визначити типове за головними, суттєвими рисами явища. Тільки за таких умов порівняльно-історичний метод може допомогти відкрити певну історичну закономірність або нові ланки в досліджуваній проблемі. Так, цей метод дає можливість більш рельєфно простежити процес відновлення і розвитку освіти в Криму.

Певні здобутки у вивченні історії освіти може принести використання метода актуалізації, який допомагає практично застосувати отримані в процесі дослідження висновки і узагальнення, розглядати системно досліджуване явище, як єдине ціле в більш широкому соціальному контексті. Метод актуалізації дає можливість не тільки бачити схоже в історії освітнього питання в 1920 – 1930-х роках і нині, але і докорінне розходження в історичних обставинах та результатах.

Джерельну базу дослідження історії етнічної освіти в Криму складають різноманітні за походженням, видовими ознаками та змістом опубліковані та неопубліковані джерела. Джерела можна поділити на декілька груп.

Першу групу джерел становлять збірники документів, які видавалися протягом 1920 – 1990 років². Це збірники законів, виданих партійними і державними органами, що регулювали роботу закладів освіти. Зокрема, це "Збірники узаконень і розпоряджень Робітничого і Селянського уряду Кримської Соціалістичної Радянської республіки", "КПС у рішеннях з'їздів, резолюціях, розпорядженнях", збірники законів і постанов Колегії Наркомоса РРФСР, які регулювали організацію навчального процесу в 1930-х роках, виплату зарплати вчителям³.

Окрему групу джерел становлять опубліковані стенограми засідань, рішення і резолюції партійних конференцій, звіти про діяльності органів влади різних рівнів, у тому числі звіти Кримського ЦВК, Кримської РНК, галузевих наркоматів⁴. У цих звітах міститься значний матеріал про діяльність органів влади у керівництві школами, технікумами, відомості про кількість закладів освіти та їх фінансування. Зокрема важливу інформацію містять стенограми конференцій кримської обласної організації РКП(б)-ВКП(б), які відбувалися в досліджуваній період⁵. Питання національної політики в роботі закладів освіти обговорювалися на конференціях у період 1921 – 1928 років. Вони підтверджують, що в кримській партійній організації існувала міжфракційна боротьба груп кримськотатарських комуністів. В умовах відносного плюралізму в РКП(б), в кримській організації сформувалися дві групи націонал-комуністів, які по-різному підходили до реалізації національної політики партії, в тому числі і у сфері освіти.

Третю, важливу групу джерел складають бюлетені, які видавалися Кримським обкомом РКП(б)-ВКП(б), ЦВК Радою робітничих, селянських, червоноармійських і червонофлотських депутатів і Радою Народних Комісарів Кримської АРСР; бюлетені Кримського обкому Російської Комуністичної Спілки Молоді; Народного Комісаріату Освіти; Кримського Центрального Статистичного Управління⁶. Бюлетені ЦВК і РНК Кримської АРСР містили основні нормативні документи, які регламентували роботу закладів освіти; створення національних районів, програмні статті керівників республіки⁷. Дана група джерел дає змогу простежити зміни в офіційному курсі, що відбувалися в реалізації національної політики, характеру роботи закладів освіти.

Четверту групу джерел становлять опубліковані тексти доповідей і виступів, а також статті керівників органів народної освіти: А. Луначарського, А. Бубнова, Н. Крупської, Я. Ряппо, М. Скрипника⁸. У цих джерелах містяться ідеологічні принципи, концептуальні положення про організацію діяльності органів освіти, побудови навчального процесу, підкреслюється значення антирелігійної пропаганди.

Сюди також можна віднести виступи і звіти керівників Кримської АРСР. Великий фактичний матеріал про розвиток кримської промисловості, підготовку кадрів для підприємств, хід коренізації, формування національного пролетаріату, діяльність системи робітничої освіти міститься у виступах голови РНК Криму А. Самедінова. Особливу цінність для дослідження історії освіти мають дві праці наркома освіти Кримської АРСР у 1930 – 1934 рр. "Народное образование в Бахчисарайском районе" і "О всеобщем начальном обязательном обучении в

Криму" Алі Асанова про введення обов'язкового початкового навчання в Криму⁹. Відбиток епохи несуть на собі опубліковані виступи і статті секретаря кримського обкому ВКП(б) у першій половині 30-х років Б. Семенова¹⁰. В них легко простежуються зміни курсу національної політики, пріоритетів у роботі закладів освіти, спрямування ідеологічних чисток. У організації освітнього процесу важлива роль відводилась комсомольській організації Криму. У цьому плані характерною є книга секретаря кримського обкому ВЛКСМ А. Камілева "Культпоход комсомола Крима", в якій добре окреслена участь комсомолу у ліквідації неписьменності, молодіжному комуністичному русі, ідеологічному впливі на учнів, формуванні в молоді світогляду відповідного потребам епохи¹¹.

П'яту групу джерел становлять звіти і матеріали про діяльність профспілкових органів, зокрема Кримської Ради Професійних Спілок (КРПС)¹². У цих матеріалах добре висвітлена робота культвідділів, що займалися ліквідацією неписьменності серед членів профспілок. Також збереглося чимало документів, які свідчать, з 1930 щороку профспілки зобов'язані були брати участь у фінансуванні програми введення обов'язкового загального початкового навчання. Учителів шкіл Кримської АРСР поєднував Кримський відділ Всеросійського союзу працівників освіти (Всеробітпрос), публікації якого також використано у нашому дослідженні.

Окрему групу джерел становлять опубліковані статистичні матеріали¹³. Однак при їхньому аналізі необхідно виявляти критичний підхід. Статистичні матеріали початку 1920-х років характеризуються неповнотою даних, а збірникам другої половини 30-х років притаманна фальсифікація даних про стан народної освіти. Важливе місце в даній групі джерел відводиться переписам населення Криму, у матеріалах яких вказувалася національність і рідна мова населення.

Органічною частиною корпусу джерел є періодичні видання: газети і журнали, в яких міститься інформація з досліджуваної проблеми, і видавалися у Кримській АРСР, зокрема, "Педагогическая жизнь Крима" і "Пути коммунистического просвещения". В умовах відносної свободи в період непу була можлива дискусія з питань організації освіти, педагогічного процесу, розвитку національних шкіл. На сторінках журналу "Педагогическая жизнь Крима" у 1925 році проводилася конструктивна дискусія, звучали різні думки освітян, не приховувалися і недоліки, що мали місце в роботі шкіл. Там же публікувалися статті наркома освіти націонал-комуніста Усеїна Баліча, голови Ради з освіти національних меншин Семена Гамалова та інших керівників освіти. Журнал видавався НКО Кримської АРСР¹⁴. У журналі "Пути коммунистического просвещения", що видавався Наркомосом у 1926 – 1928 роках уже разом з Агітпропом ОК ВКП(б) спостерігалась тенденція до помітного зростання кількості статей підкреслено пропагандистсько-ідеологічного характеру¹⁵.

Цінними для дослідження етнічних процесів в Криму є публікації журналу "Экономика и культура Крима", що видавався в 1930 – 1935 роках Держпланом Кримської АРСР, а в 1935 – 1936 роках журнал виходив за назвою "Социалистическая экономика и культура Крима". В опублікованих статтях керівників господарських і планових органів аналізувалася потреба в кваліфікованих кадрах для кримської промисловості і сільського господарства, оцінювався стан роботи технікумів, професійних навчальних закладів, багато уваги приділялось системі додаткової робітничої освіти на підприємствах у зв'язку з індустріалізацією¹⁶.

Чимало статей, які характеризували і аналізували національну політику і стан освіти, знайшли місце на сторінках журналу "Крым", зокрема це стаття голови ЦВК Кримської АРСР Вели Ібраїмова, наркома А. Асанова про стан освіти в Бахчисарайському районі¹⁷.

Багатий матеріал містять не тільки регіональні журнали, а й центральні. Так, на сторінках журналу "Революция и национальности" приділяється увага національному будівництву в автономіях РРФСР, стану освіти національних меншин¹⁸. Специфіка розвитку освіти в тюркських республіках та результати сходознавчих досліджень публікувались у журналі "Новый Восток". Зокрема, там висвітлювався хід дискусії на першому тюркологічному з'їзді, що відбувся у Баку в 1926 році, де було прийняте рішення про використання латиниці для тюркських мов, у тому числі кримськотатарської. У роботі з'їзду брала участь делегація з Кримської АРСР¹⁹.

У роботі широко використовувалась інформація з газет, як центральних ("Правда", "Известия"), так і регіональних "Красный Крым", "Маяк Коммуны", "Красная Керчь", в яких якнайкраще відображалось типове в оцінюванні ставлення, реагування на проблеми шкільництва

нацменшин, що видно з прикладу органу обкому РКП(б) ВКП(б), ЦВК і РНК Кримської АРСР газети "Красный Крым"²⁰. У газеті представлено багато цінної для нашого дослідження інформації. Інтерес представляє спеціальна рубрика "Жизнь национальностей", у якій публікувалися відомості щодо освіти в різних районах Криму, про хід ліквідації неписьменності, практичні заходи щодо реалізації національної політики, докладно обговорювався хід латинізації в Криму, перепідготовки кримськотатарських учителів з середини 1920-х рр.

Використання спеціальної педагогічної преси, зокрема газети "За коммунистическое просвещение", дає можливість ознайомитись з програмними статтями відносно розвитку певних напрямків освіти, проведення кампаній в освіті²¹.

Найбільшу кількість інформації дає робота з фондом Кримського обласного комітету РКП(б)-ВКП(б), використання протоколів засідань бюро обкому, секретаріату, малого і великого пленумів. Ці структурні органи обкому розглядали найважливіші питання освітньої і гуманітарної політики, приймали концептуальні рішення, що регулювали всі сторони господарського і культурного життя автономії. Неоціненне значення мають документи національних секцій: німецької, вірменської, єврейської агітаційно-пропагандистського відділу Кримського обкому. У дослідженні найважливішими є документи німецької секції, зокрема протоколи щотижневих засідань інструкторів секції. На засіданнях національних секцій обговорювалися практично всі сфери життя того чи іншого народу, що проживав у Кримській АРСР, у тому числі діяльність національних шкіл і технікумів²².

Використання документів Джанкойського, Керченського, Севастопольського, Феодосійського, Ялтинського окружкомів за 1921 – 1924 роки дає змогу дослідити національні процеси в Криму в період формування курсу коренізації в автономії, дослідити зміни у підходах щодо питання освітньої політики. Документи окружкомів допомагають простежити специфіку в здійсненні національної політики в освітній сфері в різних регіонах Криму²³.

Одним з важливих елементів реалізації національної політики, курсу коренізації було створення національних сілрад і національних районів. У процесі районування в 1930 році було створено німецький, єврейський, український і шість кримськотатарських районів. Тому документи райкомів ВКП(б) національних районів Бахчисарайського, Біюк-Онларського дають змогу проаналізувати курс коренізації відносно кримськотатарського і німецького населення. У 1935 році в процесі нового районування кількість національних районів збільшилася²⁴.

Документи фонду Кримської обласної контрольної комісії характеризують діяльність "правих" і "лівих" кримськотатарських комуністів, представляють матеріали із судового процесу голови ЦВК Кримської АРСР Вели Ібраїмова. У цьому фонді зберігаються інформаційно-аналітичні звіти про політичний стан Криму, підготовлені ДПУ. У звітах детально аналізується діяльність національної інтелігенції, реакція населення на реалізацію програм національної політики. Розглянуті матеріали є досить об'єктивними, оскільки інформаційні звіти ДПУ готувались без масових ідеологічних гасел²⁵.

Матеріали фонду Кримського обласного комітету ВЛКСМ дають змогу проаналізувати національну політику стосовно молоді, вплив ідеології на учнів, що навчаються в школах і технікумах. У складі агітпропу обкому ВЛКСМ працювали національні секції, які брали участь у ліквідації неписьменності, навчанні НТА, культпоходів в села²⁶.

У вивченні особливостей втілення національної політики в Кримській АРСР науковий інтерес представляють документи обласного Істпарту. Фонд Істпарту містить рукописи статей, спогадів головних дійових осіб автономії, що брали участь у її створенні, наприклад І. Фірдевса. Для оцінки ролі національної кримськотатарської інтелігенції, роботи націонал-комуністів важливі аналітичні довідки, матеріали і матеріали про становлення і діяльність кримськотатарської партії "Міллі-Фірка"²⁷.

Фонди вищих органів державної влади ЦВК і РНК Кримської АРСР поряд з фондом обкому партії, дають можливість дослідити особливості процесу коренізації в системі освіти, практичні проблеми що виникали під час реалізації національної політики. Матеріали РНК Криму відображають дійсний стан фінансування і будівництва шкіл, підготовки підручників²⁸. У фонді ЦВК представлені документи безпартійних селянських конференцій, що проводилися в Криму в другій половині 20-х років, на яких піднімалися проблеми національних шкіл, задоволення гуманітарних і культурних потреб національних меншин²⁹.

Документи фонду Народного Комісаріату Робітничо-селянської інспекції представлені звітами про проведені ревізії і перевірки в закладах освіти. Акти ревізій досить об'єктивні і правдиві, у них немає перекручування дійсності складної ситуації, у якій знаходились школи і технікуми в двадцятих роках³⁰.

Матеріали фондів Статистичного управління Кримської АРСР, Державної планової комісії при РНК Криму містять докладну статистичну інформацію про динаміку розвитку культурного процесу, аналіз перспектив розвитку шкіл, виділення необхідних коштів на будівництво шкільних приміщень, видання підручників, обсяг роботи, яка передувала введенню загального навчання³¹.

Фонд Кримської Ради Професійних Спілок (КРПС) дає змогу отримати уявлення про проведenu роботу профспілок у кампанії щодо ліквідації неписьменності, фінансування та забезпечення дітей бідняків одягом, взуттям, продуктами харчування, з тим аби вони могли продовжувати навчання у школі. Обширна інформація щодо участі профспілок у доборі висуванців на роботу і керівництво навчальними закладами дає можливість зробити висновок про те, що висуванство було на початку 1930-х років елементом політики коренізації³².

Використання документів фонду Народного комісаріату фінансів Кримської АРСР, кварталних і річних звітів Наркомфіну ілюструє рівень фінансування навчальних закладів, обсяг виділених матеріальних ресурсів, частку витрат на потреби освіти в загальнокримському бюджеті³³.

Аналіз документів фонду Центральної ради Народного Господарства Криму свідчить про специфіку розвитку професійно-технічної освіти. Організація ЦРНГ курсової підготовки робітничих масових професій була обумовлена збільшенням потреби в робітниках, що пояснювалось партійною політикою індустріалізації³⁴.

Документи фонду Народного комісаріату освіти Кримської АРСР всебічно відображають розвиток культурного процесу в Криму. В першу чергу, це листування з відділами народної освіти, звіти навчальних закладів, протоколи засідань Колегії Наркомосу, стенограми нарад із працівниками шкіл, документи Академічної Народи, Ради з питань освіти національних меншин, управлінь Соцвиху і Головпрофосвіти³⁵.

Розгляд фондів Алуштинського, Бахчисарайського, Євпаторійського, Керченського районних відділів народної освіти став добрим підґрунтям у вивченні стану шкіл, введення загального навчання в різних регіонах Криму. Національна специфіка районів обумовила розвиток і формування національної системи освіти. Так, Алуштинський і Бахчисарайський райони були національними кримськотатарськими районами, Євпаторійський район став одним з основних щодо переселення й облаштованості євреїв, Керч на початку 1930-х років стала центром індустріалізації. Фонди даних райвно дали змогу провести порівняльний аналіз регіональних особливостей і потреб навчальних закладів³⁶. Вивчення фондів Сімферопольського робітничого факультету й Євпаторійського педагогічного робітничого факультету показали, що робітфаки сприяли коренізації кримських вузів і надавали можливість національній молоді здобувати вищу освіту. З метою отримання об'єктивних даних про стан професійно-технічної освіти в Кримській АРСР було використано фонди Ялтинського промислового економічного технікуму, Ялтинського (Тотайкойського) татарського педагогічного технікуму, ФЗУ будівельної спеціальності при Народному комісаріаті комунального господарства, ФЗУ при Кримському республіканському управлінні зв'язку, протоколи засідань педагогічних колективів, звіти про роботу, аналіз набору учнів, листування з вищими органами допомогли всебічно вивчити підготовку кадрів для різних галузей кримського народного господарства. Використання фондів Наркомосу, районних відділів народної освіти, робітфаків, технікумів, ФЗУ і шкіл дало змогу проаналізувати різні рівні системи освіти Кримської АРСР.

Таким чином, можна зробити висновок, що незважаючи на збільшення в останній час кількості нової історичної літератури, цілий ряд проблем історії освіти УСРР і Кримської АРСР в міжвоєнну добу не знайшли належного висвітлення у вітчизняній історіографії. Ця обставина робить актуальним завдання пошуку і об'єктивної інтерпретації архівних документів. Утруднює завдання вивчення історії освіти в Кримській АРСР втрата в роки Великої Вітчизняної війни значної кількості архівних фондів. Через провали в архівному матеріалі не завжди вдається відтворити цілісну картину діяльності окремих навчальних закладів. Так, зокрема по-

вністю втрачено фонд Кримського педагогічного інституту. Тому потребують вивчення документи фондів, які не мають прямого відношення до теми дослідження. В цих фондах дослідники можуть виявити значну кількість важливих документальних свідчень. Так, документи, що характеризують діяльність єврейських шкіл знаходяться в фондах Р.-515 Кримського представництва Комітету по землевлаштуванню трудящих євреїв (КОМЗЕТ), фонді Р.-1684 Кримської (республіканської) контори американської єврейської об'єднаної корпорації "Агроджойнт", фонді Р.-3936 Евпаторійського і Фрайдорфського Представництва КОМЗЕТу. Серед матеріалів фондів, зокрема зберігаються протоколи засідань правління ТЗЕТу. Ця організація повинна була займатись питаннями освіти і культури серед переселенців.

Об'єктивний аналіз архівних матеріалів дозволяє переглянути ряд стереотипів щодо процесів в системі освіти Кримської АРСР в міжвоєнну добу. Необхідно зазначити, що в умовах відсутності комплексних досліджень розвитку історії освіти Кримської АРСР, подолання традиційних стереотипних поглядів радянської історіографії про розвиток освіти можливе при умові систематичного вивчення масових джерел з багатьох фондів і обробки декількох масивів історичних свідоцтв із багатьох фондів Державного Архіву Автономної Республіки Крим.

¹ Кравець В. Історія української школи і педагогіки. – Тернопіль, 1994; Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933) / За ред. Сухомлинської О.В. – К., 1996; Васильович Г. Шкільництво в Україні (1905 – 1920 рр.). – К., 1996; Дроб'язко П.І. Українська національна школа: витоки і сучасність. – К., 1997; Живодьор В.Ф. З історії національного шкільництва. – К., 1998; Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. – К., 1998; Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 1920-ті роки. – Донецьк, 2000.

² Культурное строительство в РСФСР. Документы и материалы. – Т.1. – Ч.2. 1921 – 1927. – М., 1984; Культурное строительство в РСФСР. Документы и материалы. – Т.2. 1928 – 1941. – М., 1985; Культурное строительство в СССР. 1917 – 1927. Документы и материалы. – М., 1989; КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т.3. – М., 1984.

³ Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства КрАССР. – Симферополь, 1923.

⁴ Отчёты КрымЦИКа, Совнаркома, Наркоматов и Госучреждений КрСССР III-му Всекрымскому Съезду Советов. – Симферополь, 1923.

⁵ Козлов И. О национальном строительстве в Крыму. Переработанная стенограмма доклада на VI Объединённом Пленуме ОК и ОКК. – Симферополь, 1931.

⁶ Известия Крымского ОК РКП(б). – 1922. – № 10; Известия Крымского ОК РКСМ. – 1922. – № 4; Коммунистический вестник. – 1924. – № 9.

⁷ Бюллетень ЦИК и СНК Крымской АССР. – 1931. – 16 сентября. – № 50.

⁸ Луначарский А.В. На фронте просвещения. (Доклад о народном просвещении на 2-ой сессии ВЦИК 9 октября 1924г.). – М., 1924; Луначарский А.В. Просвещение и революция. Сборник статей. – М., 1926; Ряппо Я.П. Народна освіта на Україні за десять років революції. – Харків, 1927; Скрипник М.О. Основні завдання культурного будівництва за доби соціалістичної реконструкції країни. (Доповідь на Всесоюзнім з'їзді робітників освіти в Москві 5 березня 1929 р.). – Харків, 1929.

⁹ Асанов А. О всеобщем начальном обязательном обучении в Крыму. – Симферополь, 1930.

¹⁰ Семёнов Б.А. О ближайших задачах крымской парторганизации. Речь на Пленуме областного комитета ВКП(б) 15 октября 1934 г. – Симферополь, 1934.

¹¹ Камилев А. Культурпоход комсомола Крыма. – Симферополь, 1934.

¹² Отчёт Крымского Совета Проф. Союзов с марта 1924 по март 1925г. К X Всекрымскому Съезду профсоюзов. – Симферополь, 1925.

¹³ Бюллетень Крымского ЦСУ. – 1923. – №1; Статистический бюллетень УНХУ Крымской АССР. – 1933. – №1.

¹⁴ Балич У. Состояние народного просвещения в Крыму // Педагогическая жизнь Крыма. – 1925. – №6.

¹⁵ Балич У. Народное образование в Крыму // Пути коммунистического просвещения. – 1926. – №5.

¹⁶ Экономика и культура Крыма. – 1931. – №5.

¹⁷ Крым. – 1925. – №2.

¹⁸ Революция и национальности. – 1930. – №4 – 5.

¹⁹ Новый Восток. – 1926. – №12.

²⁰ Красный Крым. – 1924. – 20 мая.

²¹ За коммунистическое просвещение. – 1932. – 7 апреля.

²² Державний архів Автономної Республіки Крим (ДААРК) – Ф. П.-1. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 15.

²³ Там само. – Ф. П.-70. – Оп. 1. – Спр.52. – Арк.3.

- ²⁴ Там само. – Ф. П.-100. – Оп.1. – Спр.60. – Арк.15.
²⁵ Там само. – Ф. П.-3. – Оп.1. – Спр.162. – Арк.35.
²⁶ Там само. – Ф. П.-147. – Оп.1. – Спр.159. – Арк.12.
²⁷ Там само. – Ф. П.-150. – Оп.1. – Спр.167. – Арк.25.
²⁸ Там само. – Ф. Р.-652. – Оп.4. – Спр.737. – Арк.20.
²⁹ Там само. – Ф. Р.-663. – Оп.5. – Спр.76. – Арк.10.
³⁰ Там само. – Ф. Р.-460. – Оп.3. – Спр.49. – Арк.25.
³¹ Там само. – Ф. Р.-219. – Оп.1. – Спр.1795. – Арк. 37.
³² Там само. – Ф. Р.-713. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.3.
³³ Там само. – Ф. Р.-149. – Оп.5. – Спр.2. – Арк.23.
³⁴ Там само. – Ф. Р.-526. – Оп.2. – Спр.3. – Арк.3.
³⁵ Там само. – Ф. Р.-20. – Оп.1. – Спр.15. – Арк.37.
³⁶ Там само. – Ф. Р.-4025. – Оп.1. – Спр.46. – Арк.19.

В статье раскрываются методологические принципы исследования истории просвещения в Крыму в межвоенный период. Осуществлен анализ источниковой базы темы.

Ключевые слова: просвещение, методика, история, методология, Крым.

Article deals with the methodological principles of the research of the history of education in Crimea in the period between World wars. The source base of topic is analyzed.

Key words: education, methods, history, methodology, Crimea.